

Göteborgs Universitet
Samhällskunskap

Visioner i praktiken

- Lärare och Läroplanens grundläggande värden -

Interdisciplinärt examensarbete i
Samhällskunskap inom ramen
för Lärarprogrammet

HT 2008

Författare: Henrik Bolmvik
Handledare: Stefan Schedin

Antal ord: 9240

Abstract

Titel: Visioner i praktiken - Lärare och Läroplanens grundläggande värden

Författare: Henrik Bolmvik

Interdisciplinärt examensarbete i Samhällskunskap inom ramen för Lärarprogrammet

Omfattning: 15 hp

HT 2008

Handledare: Stefan Schedin

Studierna är många vad gäller skola och social bakgrund, men enligt Tallberg m fl. saknas det forskning som är relaterad till lärarna och deras roll som kulturförmedlare. Vad gäller social bakgrund sägs skolan skapa snedfördelning, när det egentligen borde ha en neutraliserande roll. Orlenius beskriver skolan som framförallt kvalificerande och kunskapande i liberal tappning. Sigurdson förklarar Lpo 94 som liberal-kommunitaristisk eller kommunitaristisk-liberal.

Syftet med uppsatsen är ta reda på huruvida det finns ett glapp mellan de teoretiska värdena i Läroplanen och lärarnas praktiska verklighet. Det handlar om att studera hur lärare ser på lärarrollen och skolans uppdrag med de grundläggande värdena som utgångspunkt. Jag vill veta hur lärare tolkar dessa värden, eftersom lärarnas egna värderingar styr hur de jobbar med elevernas sociala bakgrunder, förutsättningar och livschanser i det som skall vara en skola för alla.

1. Vilka perspektiv är rådande? Det vill säga, hur förhåller sig respondenternas utsagor gällande Läroplanens grundläggande värden till de teoretiska utgångspunkterna och den tidigare forskningen?
2. Hur ser respondenterna på lärarrollen och skolans uppdrag i samband med social bakgrund och de grundläggande värdena i Läroplanen?

Undersökningen är en fallstudie där sex stycken respondenter har intervjuats.

Slutsatsen blir att jag sällar mig till Sigurdsons kompromiss. Lärarna står för en blandning av liberalism och kommunitarism. (Möjligen med en liten övervikt åt kommunitarismen i vissa frågor.) Postmodernism lyser med sin frånvaro.

Jag vill påstå att Orlenius uppfattningen rörande skolans uppdrag som framförallt kvalificerande skiljer sig från mitt resultat. Fokus hos respondenterna ligger istället på socialisation och skolans roll som social träffpunkt och trygghetsförmedlare.

Vad gäller det eventuella glappet mellan vision och praktik så finns det en koppling på ytan. Under ytan finns det dock brister i problematisering och reflektion, vilket skapar problem i realiserandet av de grundläggande värdena.

Sökord: Skola, social bakgrund, värdegrunden, liberalism, kommunitarism, postmodernism

Innehåll

1. Inledning.....	1
2. Tidigare forskning.....	3
Skolans uppdrag.....	4
Läraryrollen.....	5
Kritikerna.....	7
3. Problemformulering, syfte och frågeställningar.....	10
4. Teoretiska utgångspunkter.....	11
Liberalism.....	11
Kommunitarism.....	13
Postmodernism.....	14
5. Studiens design.....	17
Metod.....	17
Urval.....	18
Operationalisering, reliabilitet och validitet.....	18
6 Resultat och analys.....	20
Bakgrundens betydelse i En skola för alla.....	20
Skolans uppdrag.....	21
Läraryrollen.....	23
Värdegrunden.....	24
Individualisering och disciplinering.....	25
7 Slutsatser, sammanfattning och diskussion.....	26
8 Litteratur.....	30
9 Bilaga 1 Respondenter.....	31
10 Bilaga 2 Intervjuguide.....	33

1. Inledning

Utgångspunkten för uppsatsen är mitt intresse av barn och ungdomar och hur skilda deras förutsättningar och möjligheter kan vara och hur det påverkar deras framtid och livschanser. “Värderingar och ambitioner formas i den sociala miljö där barnet växer upp. Där ställs också förväntningar och där finns kulturella och ekonomiska resurser samt socialt stöd. Olikheter i sådana uppväxtvillkor skapar olikheter i reella livschanser.”¹ Uppväxtvillkoren spelar stor roll genom hela livet och på flera plan, så som snedrekrytering inom utbildningssystemet, social mobilitet, personlig utveckling i arbetslivet och sin egen självbild som samhällsvarelse. Men måste det vara så? När vi vet betydelsen av en god start i livet, gör vi då någonting åt saken? Utbildningssystemets stora närvaro i unga människors liv kräver att vi frågar oss vilken roll lärarna har och hur skolans uppdrag ser ut i sammanhanget?

Tanken är att skolan skall agera som en arena för målet om jämlikhet. Trots det har många studier bekräftat sambandet mellan social bakgrund och elevernas skolresultat. Enligt vissa forskare och politiker, framförallt socialdemokrater, finns det ett samhällsintresse i att minska ursprungets påverkan för att till exempel ta till var den så kallade begåvningsreserven och att reducera klasskillnaderna. Detta har dock inte uppnåtts i önskad utsträckning utan skolan har snarare fungerat som en institution som reproducerar befintliga strukturer.²

Det finns olika visioner om skolans verksamhet och vad den ska syfta till. Bland annat diskuteras En skola för alla, som måste anses vara är ett vagt begrepp och som det inte finns ett självklart förhållningssätt till. Begreppet beskrivs som en social och politisk vision om inklusion där man bör avstå ifrån att tala om normalitet och avvikelser och istället tala om variationer mellan elever och detta i mer positiva ordalag.³ En skola för alla har som grundläggande utgångspunkt att söka skapa en likvärdig utvecklings- och lärandemiljö. Visionen eller utopin, beroende på hur man ser på saken, är, enligt Tallberg, grundad i gårdagens Sverige. Det allt mer heterogen samhället skapar nya förutsättningar och utmanar traditionella och gemensamma tankar.

Nya förutsättningar kräver nya förhållningssätt kring vad som är viktigt för individ och samhälle. Det blir då intressant att studera hur lärare tolkar de grundläggande värdena, eftersom

¹ Åberg, Rune (RED) (1992) *Social bakgrund, utbildning, livschanser*, Stockholm, Carlssons s. 3-4

² Se bl. a Tallberg Broman, Ingegerd, Rubinstein Reich, Lena, Hägerström, Jeanette (2002) *Likvärdighet i en skola för alla – Historisk bakgrund och kritisk granskning*, Stockholm, Skolverket s. 50-51

³ Brodin, Jane & Lindstrand, Per (2004) *Perspektiv på en skola för alla*, Lund, Studentlitteratur

det är avgörande för hur dessa sedan i praktiken förmedlas till eleverna, alltså reproduceras till en ny generation, eller som Orlenius beskriver det:

Den yttersta konsekvensen blir, enligt min uppfattning, att betona hur viktigt det är att alla de som arbetar i pedagogisk verksamhet har insikt i hur de själva och andra förhåller sig till dessa grundläggande värden. Vad kan begreppen innebära för olika människor? Vilken roll spelar de? Då kan formulerade värden fungera som tolkningsinstrument i en komplex verklighet – men, enligt min uppfattning, också som orienteringsmärken.⁴

Vad gäller studiens relevans kan man se det ur ett samhälleligt perspektiv och den klassiska frågan om politikernas och makthavarnas möjligheter och begränsningar att styra utvecklingen, alltså fråga sig vilket inflytande styrdokument har i praktiken? Ämnet är aktuellt på grund av den ökande valfriheten och individualiseringen i samhället. För elevernas del innebär ökande valmöjligheter, bland annat i form av större utbud av alternativ till gymnasieutbildning, att trycket ökar på individen. Värst drabbade blir barn från hem med liten studievana och låg socioekonomisk nivå. Deras förutsättningar gör det svårare att göra ett ”bra” val för ökade livschanser.⁵ Åberg m. fl. talar även om ett sociologiskt och mer inomvetenskapligt perspektiv:

Studier av förändringar i den sociala snedrekryteringen och av orsakerna till sambandet mellan social bakgrund och utbildning kan alltså både ge en fingervisning om utbildningspolitikens möjligheter och ge svar på frågor av stort sociologiskt intresse.⁶

Studierna är många vad gäller skola och social bakgrund, men enligt Tallberg m fl. saknas det forskning som är relaterad till lärarna och deras roll som kulturförmedlare. ”Läraren – lärarkollektivet – tydliggörs sällan som de kulturproducenter samt meningsskapare och uttolkare av styrdokumentet, som de är.”⁷ Tanken är att denna studie ska komplettera den bristande forskningen.

⁴ Orlenius, Kennert (2001) Värdegrund – finns den? Runa förlag, Stockholm s. 39

⁵ Tallberg m fl. (2002) s. 63-64

⁶ Åberg m. fl. (1992)

⁷ Tallberg m. fl. (2002) s. 91

2. Tidigare forskning

Läroplanen från 1994 har ett inledande kapital som beskriver den svenska skolans värdegrund och uppdrag. Där finns några stycken som är extra intressanta. ”Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla.”⁸ Detta kan spontant tyckas självklart men vid närmare granskning kan det finnas olika syn på, och ingångar till, dessa värden. Till exempel är frihet inte ett helt okomplicerat begrepp. Vad lägger vi i ordet? Frihet för vem? Kan alla vara fria? Skapas frihet på bekostnad av någon annan/annat?

Ola Sigurdson diskuterar Lpo 94: s värden utifrån tre moralfilosofiska perspektiv – liberalism, kommunitarism och postmodernism. Kortfattat beskriver Sigurdson de grundläggande värdena i Läroplanen som ”liberal-kommunitarism” eller ”kommunitarism-liberalism”, alltså någon form av blandning av riktningarna. Postmodernism utgör främst ett instrument för att kritisera de båda andra perspektiven.⁹ Mer om detta i Teoretiska utgångspunkter.

Även Kennet Orlenius behandlar Lpo 94 i sin bok *Värdegrunden – Finns den?* Han ifrågasätter värdegrundens legitimitet i det postmoderna samhället. Enligt honom skall värdegrunden finnas som en utgångspunkt och plattform för lärarna och annan skolpersonal. Frågan är hur relevanta dessa gemensamma värden är i en tid där den objektiva moralen betvivlas och relativismen spirar. Han menar att lärarnas egen skolning är intressant i sammanhanget, eftersom lärarutbildningen kommer att påverka hur skolan lyckas med att förmedla tankarna om de grundläggande värdena och Orlenius konstaterar: ”Frågor om etik och värden har hittills spelat en marginell roll i lärarutbildningen.”¹⁰ Det lilla utrymme som dessa frågor alltså har fått skulle kunna förklara det som Orlenius, med stöd av Skolverkets undersökningar från 1994 och 1997-1999, konstaterar: ”Lärare, främst i senare årskurser, har inte sett fostran och socialisation som ett huvudsakligt uppdrag i sin verksamhet. Fokus har varit riktat mot kognitiv utveckling.”¹¹

⁸ *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94)*, (1994) Stockholm, Skolverket s. 3

⁹ Sigurdson, Ola – *Det rätta eller det goda?* (1995) Om liberalism, kommunitarism, postmodernism och demokratisk fostran i Lpo 94, Pedagogiska institutionen i Göteborg s. 90

¹⁰ Orlenius (2001) s. 112

¹¹ Orlenius (2001) s. 112

2.1 Skolans uppdrag

En likvärdig utbildning innebär inte att undervisningen skall utformas på samma sätt överallt eller att skolans resurser skall fördelas lika. Hänsyn skall tas till elevernas olika förutsättningar och behov. Det finns också olika vägar att nå målet. Skolan har ett särskilt ansvar för de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen. Därför kan undervisningen aldrig utformas lika för alla.¹²

Detta är ett intressant stycke ur bland annat rättvisesynpunkt, jämlikhet och En skola för alla. Robert Erikson diskuterar skolan som fördelande instans och dess påverkan på elevernas framtid och livschanser. Han konstaterar utifrån sin forskning att åtgärder som ger alla större möjligheter, t. ex. till att erhålla högre utbildning, måste antas ha mycket små effekter på snedrekryteringen. Därför menar han att de effektivaste åtgärderna sannolikt är de som är selektiva, dvs. åtgärderna måste vara riktade mot mindre gynnade elever för att korrigera de sneda förutsättningarna.¹³

Stycket från Lpo 94 implicerar också en spänning mellan likvärdighet och mångfald. Persson beskriver det som en konflikt i skolans uppdrag. ”Skolan och utbildning är i sig motsägelsefulla verksamheter. Samtidigt som skolan skall vara likvärdig och målen lika för alla skall den vara öppen för och stödja mångfald och variation.”¹⁴ Eleverna skall alltså behandlas lika och samtidigt respekteras för att de är olika. Detta är ett dilemma som ständigt finns med i lärarnas vardag och åsikter om hur balansen borde se ut grundar sig i hur värdena tolkas.

Det står också i Läroplanen att läraren skall ”utgå från varje enskild individs behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande.” Detta ska ske med ”utgångspunkt i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper främja elevernas fortsatta lärande och kunskapsutveckling.”¹⁵ Orlenius ställer detta i ett större sammanhang. ”Om ett demokratiskt samhälle ska överleva och utvecklas, måste en hörnsten vara en djup respekt för svaghet. Vidare måste varje människa ses som ett mål i sig och inte som ett medel.”¹⁶

Jag konstaterar att parallellt med individcentreringen så finns det en strävan efter jämlikhet. Det stämmer även med hur Åberg m. fl. uppfattar skolans roll:

¹² Lpo 94 s. 4

¹³ Åberg m. fl. (1992) s. 26

¹⁴ Persson, Bengt (2001) *Elevers olikheter och specialpedagogisk kunskap*, Stockholm, Liber AB (2001)

¹⁵ Lpo 94 s. 4

¹⁶ Orlenius (2001) s. 104

Den institution i samhället som mer än andra har till uppgift att uppfylla målet om lika möjligheter är utbildningssystemet.¹⁷ Skolan kan och borde här ha en neutraliserande roll – den kan ge eleverna erfarenheter som de inte möter hemma och utveckla elevernas inneboende potential oberoende av deras kön och sociala bakgrund.¹⁸

Läroplanen igen:

Skolans uppdrag är att främja lärande där individen stimuleras att inhämta kunskaper. I samarbete med hemmen skall skolan främja elevernas utveckling till ansvarskännande människor och samhällsmedlemmar. Skolan har i uppdrag att överföra grundläggande värden och främja elevernas lärande för att därigenom förbereda dem för att leva och verka i samhället. Skolan skall förmedla de mer beständiga kunskaper som utgör den gemensamma referensram alla i samhället behöver.¹⁹

Här tydliggör Läroplanen skolans fostrande roll. ”Våra handlingar (moral) bottnar i värden – medvetna eller omedvetna – och ett mål i förskolan och skolan bör vara att individen successivt ska bli alltmer medveten om sina egna och andras grundläggande värderingar.”²⁰ Detta handlar om vad Orlenius kallar för *socialisation* och är skolans ena samhällsuppdrag. Det andra är *kvalifikation* och innehåller kunskapsförmedlingen och sträva efter att uppnå kunskapsmålen, alltså den traditionella synen på skolans uppdrag.²¹ Brodin och Lindstrand talar även om ett tredje uppdrag, nämligen *sortering*.²² Detta är mer kontroversiellt och ses snarare som en strukturell konsekvens, än ett uttalat mål.

2.2 Lärarrollen

Som jag nämnde tidigare konstaterar Tallberg m. fl. att det finns luckor i forskningen kring lärare och deras roll beträffande social bakgrund och inflytande som kulturförmedlare. Att synliggöra lärarnas påverkan på eleverna utifrån de grundläggande värdena är av yttersta vikt, speciellt med tanke på den inverkan som lärarens egen sociala bakgrund har. ”Betydelsen av det sociala arvet och det kulturella kapitalet från hemmet förstärks i skolmiljön genom att läraryrket

¹⁷ Åberg m. fl. (1992) s. 3

¹⁸ Åberg m. fl. (1992) s. 26

¹⁹ Lpo 94 s. 5

²⁰ Orlenius (2001) s. 104

²¹ Orlenius (2001) s. 130

²² Brodin & Lindstrand (2004)

i sig är ett yrke som kräver en högre utbildning. Dessutom har en stor andel lärare tjänstemannabakgrund.”²³ Detta kan innebära problem eftersom ”möjligheterna till kommunikation mellan lärare och elever med olika social bakgrund skiljer sig åt i viss utsträckning.”²⁴ Detta är dock inget som sker medvetet men kraften i en omedveten tanke och/eller handling kan var väl så förödande. Dessa faktorer ger att lärarna generellt sett har lättare att relatera till barn från medelklassen, vilket skapar ojämlikhet och sämre livschanser för de elever som inte har ”rätt” förutsättningar.²⁵

Här kommer Bernsteins teorier in angående språkliga koder i skolan. Enligt honom handlar det om att språket skiljer sig beroende på vilken social bakgrund man har.²⁶ De språkliga koderna som finns i skolan gynnar vissa grupper av elever, medan andra missgynnas.²⁷

Även Karsten Hundeide behandlar problematiken:

I vilken grad inkluderar den intersubjektiva koden vissa elever medan andra hamnar utanför? Exempelvis kan elever med annan kulturell bakgrund misslyckas därför att de inte känner till och förstår vilket som är ‘det rätta sättet att tilltala och svara’ läraren i klassrummet.²⁸

Skilda språkbruk kan få exkluderande alternativt inkluderande effekter i det ”intersubjektiva rummet”. Det intersubjektiva rummet beskrivs som den metakontakt och de ramar som finns i klassrummet mellan lärare och elev och för ett gott klimat i klassrummet, bör där finnas en ömsesidig anpassning mellan individerna.

Språk som sorteringsfaktorer blir ytterst konkret i starkt etniskt-segregerade områden och den bristande språkförståelsen kommer med stor sannolikhet att skapa stigma och negativ inverkan på individens livschanser. Det finns dock stor variation beroende på klasstillhörighet och utbildningsnivå hos föräldrarna.²⁹ Barn till välutbildade föräldrar kommer att ha fördel i skolan. ”Detta gäller oavsett om barnet sedan är svenskt, flicka eller pojke eller har invandrat.”³⁰

²³ Ahrne, Göran, Roman, Christine och Franzén, Mats (2003) *Det sociala landskapet*, Göteborg, Korpen s. 184

²⁴ Ahrne m. fl. (2003) s. 184

²⁵ Tallberg m. fl. (2002) 64-65

²⁶ Giddens, Anthony (2003) *Sociologi*, Lund, Studentlitteratur s. 427

²⁷ Giddens, (2007) s. 427

²⁸ Dysthe, Olga (red) (2003) *Dialog, samspel och lärande*, Lund, Studentlitteratur s. 151

²⁹ Ahrne m. fl. (2003) s. 185

³⁰ Tallberg m. fl. (2002) s. 182

2.3 Kritikerna

Det finns olika åsikter om anledning och syfte med den institutionella fostran som skolan står för. Dessa behandlas ytterst kortfattat och främst syfta till att ge läsaren en problematiserad bild av hur skolan fungerar. Enligt Bourdieus teorier om reproduktionen inom olika samhälleliga institutioner är skolan ett av de viktigaste agentsystemen för kulturell reproduktion mellan generationer.

Skolan är statens skola, där man förvandlar unga människor till statens skapelser, det vill säga till ingenting annat än statens anhängare. När jag började skolan gick jag in i staten, och eftersom staten förstör människorna, gick jag in i en inrättning för människoförstörelse.³¹

... staten konstrueras samtidigt som det växer fram ett *maktfält* där strider förs och där innehavarna av (olika slags) kapital *i första hand* strider om makten över staten, det vill säga om det statskapital som ger makt över de olika kapitalarterna och deras reproduktion (särskilt genom skolan).³²

Bourdieu var ytterst kritisk mot samhället, framförallt det franska. Han såg maktstrukturer överallt och inte minst i skolvärlden. Han menade att makten reproducerar sin egen maktställning med hjälp av skolan, vilket innebär att innehavandet av makten över skolan ger ett av de viktigaste instrumenten för vidare maktutövningen.

Bourdieu är också känd för sina teorier om det kulturella kapitalets betydelse inom familjen och mellan generationer och dess snedfördelande kraft gentemot andra familjer.

Familjen spelar en avgörande roll för upprätthållandet av den sociala ordningen, av reproduktionen, inte bara i biologiskt utan även i socialt avseende, det vill säga för reproduktion av det sociala rummets och de sociala förhållandenas struktur. Det är inom familjen som ackumulation av kapital i olika former framför allt sker och som kapital överförs mellan generationerna.³³

³¹ Bourdieu, Pierre (1994) *Praktiskt förnuft - Bidrag till handlingsteori*, Göteborg, Diadalos. Citerat ur Thomas Bernhards Alte Meister.

³² Bourdieu (1994) s. 91

³³ Bourdieu (1994) s. 119-120

Det handlar bland annat om föräldrarnas utbildningsnivå och hur det påverkar barnen och skapar olika förutsättningar för barnets skolgång och framtid.

Antony Giddens har en annan ingång angående familj, individ och institutioner, som han kallar för ”institutionaliserad individualism” Det betyder att familj och tradition inte längre har samma inflytande på individens möjligheter. ”Nu råder en `ny individualism` som inte innebär egoism och därmed inte utgör ett hot mot social solidaritet. Den förutsätter däremot att vi söker efter nya verktyg att skapa en sådan solidaritet.”³⁴ Det handlar kortfattat om hur de samhälleliga institutionerna är till för individen till skillnad från tidigare då de var riktade mot familjen.

Foucault talar om skolans diskursiva makt som blir ett kraftfullt verktyg för att kontrollera och disciplinera eleverna. ”Kunskap blir till en form av kontroll.”³⁵

... vägen till disciplin går i ett modernt samhälle inte över våld och tvång utan över ett samtycke som innebär att människor gör rådande regler till sin egen moral och sitt eget samvete. Den allmänna skolan utgör ett oöverträffat instrument i disciplinerings tjänst. Fängelset, en skapelse av den moderna tiden, tjänar samma syfte.³⁶

Citatet handlar om skolans möjligheter att styra individer till, vad Foucault kallar för, självbehärskning, vilket är en förutsättning för att disciplinera massorna och detta för att makten skall slippa upproriska medborgare. Dessa tankar finns även hos Ivan Illich.

Giddens beskriver Illichs idé om skolan och dess mer implicita roll. ”Den dolda läroplanen lär barnen att deras roll i livet är att veta sin plats och vara nöjd med den.”³⁷ Enligt Illich har skolan också en roll som förmyndare med uppgift att förvara barn till de är gamla nog att börja arbeta. Illich är radikal i sin kritik av skolan och menar att på grund av skolans misslyckande med visionen om jämlikhet och rättvisa, så bör man istället lägga ner skolsystemet som det ser ut idag.

John Rawls menar att vi föds in i olika positioner som ger oss olika förväntningar på livet. Vissa positioner gynnas av samhälleliga institutioner och de påverkar människors chanser ända från livets begynnelse. Skolan kan beskrivas som ett selektionsinstrument som sorterar och

³⁴ Liedman, Sven-Eric (2000) *Att se sig själv i andra – Om solidaritet*, Stockholm, Albert Bonniers Förlag Liedman (2000) s. 28

³⁵ Giddens (2003) s. 544

³⁶ Liedman, Sven-Eric – *Ett oändligt äventyr – Om människans kunskaper* (2001) Stockholm, Albert Bonniers förlag s. 266

³⁷ Giddens (2003) s. 428

snedrekryterar individer och bestämmer dess klasspositioner. De viktigaste institutionerna, där skolan är en, definierar människors rättigheter och skyldigheter och påverkar deras livsutsikter. “Hur rättvist ett samhällssystem är beror väsentligen på hur grundläggande rättigheter och skyldigheter fördelas och på vilka de ekonomiska möjligheterna och de sociala betingelserna är i samhällets olika sektorer.”³⁸ Det handlar om skolan som utjämnade faktor, vilket beskrivs mer utförligt i Teoretiska utgångspunkter.

³⁸ Rawls, John (1999) *En teori om rättvisa*, Diadalos, Göteborg s. 29

3. Problemprecisering, syfte och frågeställningar

”Skollag, förordningar och läroplaner uttrycker samhällets intentioner och ambitioner med skolan men säger inget om hur intentionerna skall realiseras. Inte sällan har detta på fältet upplevts som att målen är utopiska och omöjliga att nå.”³⁹ Varför är det på det viset? Råder det möjligtvis olika åsikter om innehållet i styrdokumentet? Enligt Törnvall är det ”naturligt att det i ett värdepluralistiskt samhälle uppstår konflikter och att man i sådana konflikter föredrar ett värde framför ett annat.”⁴⁰ Då bör man ställa sig frågan vad det innebär att ha olika syn på begrepp som frihet, solidaritet och jämlikhet i skolans värld, inte minst för att uppnå målen om en likvärdig skola som inte sorterar efter social bakgrund.

På grund av lärarnas roll som kulturförmedlare i reproduktionen har deras personliga definitioner och tolkningar av värdena stor inverkan på elevernas skolgång, utveckling och framtida livschanser och eftersom lärarens och skolans roll bestäms av de grundläggande värdena i Läroplanen blir den relationen intressant.

Syftet med uppsatsen är ta reda på huruvida det finns ett glapp mellan de teoretiska värdena i Läroplanen och lärarnas praktiska verklighet. Det handlar om att studera hur lärare ser på lärarrollen och skolans uppdrag med de grundläggande värdena som utgångspunkt. Jag vill veta hur lärare tolkar dessa värden, eftersom lärarnas egna värderingar styr hur de jobbar med elevernas sociala bakgrunder, förutsättningar och livschanser i det som skall vara en skola för alla. Till min hjälp har jag nedanstående frågeställningar:

1. Vilka perspektiv är rådande? Det vill säga, hur förhåller sig respondenternas utsagor gällande Läroplanens grundläggande värden till de teoretiska utgångspunkterna och den tidigare forskningen?
2. Hur ser respondenterna på lärarrollen och skolans uppdrag i samband med social bakgrund och de grundläggande värdena i Läroplanen?

³⁹ Persson (2001) s. 142

⁴⁰ Törnvall (1988) i Sigurdson (1995) s. 89

4. Teoretiska utgångspunkter

Mina teoretiska utgångspunkter är hämtade ur Ola Sigurdsons rapport från Institutionen för pedagogik på Göteborgs universitet. Rapporten tar upp olika frågor kring demokratisk fostran och synen på grundläggande värden inom skolan. Sigurdson gör en analys av Läroplanen från 1994 med hjälp av tre moralfilosofiska perspektiv - liberalism, kommunitarism och postmodernism. Dessa ska hjälpa mig att få en bild av hur lärare tänker i samband med Läroplanens värden.

Sigurdsons material är baserat på böcker och artiklar från ledande författare och filosofer inom varje tradition. Jag har viss utsträckning kompletterat Sigurdsons material med, för min studie, relevant litteratur. Dessa kommer att utgöra grunden för min analys, men i stället för Läroplanen så har jag sex stycken respondenter som analysenheter. Nedan följer en genomgång av respektive perspektiv som samtidigt operationaliseras och anpassas för att kunna appliceras på min undersökning.

4.1 Liberalism

En av huvudpersonerna inom liberal moralfilosofi heter Lawrence Kohlberg och han utgår från ”moralisk individualism och centrering kring frågan efter det rätta.”⁴¹. Enligt honom är det viktigt att göra en distinktion mellan gott och rätt, eftersom den liberala moralen skall utgå ifrån vad som är rätt och rättvist snarare än gott. När det rätta och rättvisa har definierats är det ”upp till individen att själv konstruera sin vision av vad som utgör det goda livet.”⁴² ”Det finns inga gemensamma värderingar av vad som utgör det goda, däremot finns det en formaliserad rättvisa som skall se till att människornas olika livsprojekt inte går ut över varandra.”⁴³ Detta innebär en *negativ syn* på rättvise- och frihetsbegreppen, dvs. att individen har rätt att slippa intrång i dennes integritet.

”En liberal skulle säga att individen är fri att göra vad han eller hon vill, så länge det inte inskränker på andra människors integritet.”⁴⁴ ”Skolan bör därför fostra eleverna till att inte inskränka på varandras frihet, men i övrigt låta det vara upp till den enskilde eleven hur den

⁴¹ Sigurdson (1995) s.16

⁴² Sigurdson (1995) s. 16

⁴³ Sigurdson (1995) s. 16

⁴⁴ Sigurdson (1995) s. 83

föredrar att utöva sin frihet.”⁴⁵ Sigurdson kallar det för att fostra individen till en moralisk agent och det betyder i princip att individernas frihet ligger i konflikt med varandra.⁴⁶

Kohlberg menar också att det finns en form av universell värdegrund, en formaliserad sådan. Men till skillnad från kommunitarismens godhetsprincip utgår liberalismen från rättvisan. Orlenius beskriver Lpo 94 som en formaliserad läroplan vilket innebär att värdegrunden i samma dokument främst är sprungen ur liberal tradition.

John Rawls är en annan inflytelserik tänkare inom liberal moralfilosofi. I hans bok, En teori om rättvisa, beskriver han de samhällseliga institutionernas funktion med utgångspunkt i vad som han anser vara rätt och rättvist.

Den naturliga fördelningen är varken rättvis eller orättvis; inte heller är det orättvist att människor föds in i särskilda samhällspositioner. Detta är helt enkelt naturlig fakta. Vad som är rättvist och orättvist är institutionernas sätt att hantera dessa fakta. Ingen förtjänar sin större naturgivna kapacitet och ingen har meriterat sig för ett bättre utgångsläge i samhället. Men detta är förstås inget skäl att ignorera, än mindre eliminera, dessa skillnader. I stället kan grundstrukturerna ordnas så att dessa kontingenta egenskaper verkar för de minst gynnades bästa.⁴⁷

Detta förstår jag som Rawls grundinställning vad gäller rättvisa, jämlikhet och skolans roll. Utifrån det här kan inte Rawls liberalism beskrivas som annat än gränsande till kommunitarismen. Det som främst skiljer är just att Rawls och andra liberaler tar avstamp i rätt istället för kommunitarismens princip om godhet.

Rawls beskriver även hur institutionerna bör gå till väga för att ökade jämlikheten. Dels differensprincipen som handlar om att individer som av naturen är högre gynnade än andra icke skall gynnas ytterligare såvida detta inte gagnar de av naturen mindre lyckligt lottade. “Därtill uttrycker differensprincipen en reciprocitetsuppfattning. Den är en princip ömsesidig vinnig.”⁴⁸ Dels kompensationsprincipen som beskrivs som följer:

Tanken är att man genom kompensation för snedfördelningen av kontingenta förhållanden ska gå i riktning mot jämlikhet. Ett sätt att följa principen är att lägga större resurser på de

⁴⁵ Sigurdson (1995) s. 83

⁴⁶ Sigurdson (1995) s. 83

⁴⁷ Rawls (1999) s. 111

⁴⁸ Rawls (1999) s. 112

mindre begåvades utbildning än på de mer begåvades, åtminstone under någon viss del av livet, låt säga de första skolåren.⁴⁹

Det handlar alltså om att utgå ifrån att eleverna har olika förutsättningar för sitt lärande och att man bör se till behoven hos varje individ och kompensera det som fattas.

4.2 Kommunitarism

Kommunitaristerna kritiserar liberalernas syn på det rätta som enda utgångspunkt för moralen. De anser att det är ”omöjligt att tala om det rätta i någon intressant mening utan att samtidigt tala om det goda livet.”⁵⁰ Det ena är alltså inte oavhängigt det andra och det för med sig att kommunitaristerna har en teleologisk syn på handlingar, vilket innebär att konsekvensen av handlingen är det relevanta och huruvida den är god eller ej. Liberalismen talar istället om deontologi och utgår ifrån om handlingen är rätt eller inte och då blir konsekvensen endast en bisak.

Charles Taylor är en av kommunitarismens förespråkare med frihet, altruism och universalism som nyckelbegrepp och är kritisk till liberalismens individcentrerade perspektiv och menar att den atomistiska människosynen är orealistisk. ”Att förneka samhället vore att förneka själva grunden för att utveckla den mänskliga potential som rättighetstänkandet förutsätter.”⁵¹ Taylor anser istället att samhället är en förutsättning för individens moraliska utveckling.

Taylor kritiserar starkt ...

... den ohämmade individualismen som kännetecknar dagens tillvaro och som tar sig i uttryck i en strävan efter självtillfredsställelse - 'narcissism' eller 'hedonism'. Medmänniskorna och samhället faller ur det moraliska synfältet för den person som är helst upptagen av sig själv.⁵²

Michael J Sandel kritiserar Rawls för sitt abstrakta tänkande. Enligt Sigurdson menar Sandel att Rawls missar vad som gör en människan till en människa när han teoretiserar och abstraherar individen i ”ursprungssituationen” som är Rawls utgångspunkt. Sigurdson sammanfattar Sandel

⁴⁹ Rawls (1999) s. 110

⁵⁰ Sigurdson (1995) s. 28

⁵¹ Sigurdson (1995) s. 29

⁵² Sigurdson (1995) s. 38

med följande mening: ”En människa är inte först en fri person som bestämmer sig för gemenskap med andra människor, utan den gemenskap människan faktiskt befinner sig i konstituerar hennes personlighet.” ”Individen är beroende av kollektivet för att förstå vem han eller hon är.”⁵³ Detta resonemang liknar Durkheims tankar kring solidaritet och moral. Han anser att moral är en social realitet och att den inte går att skilja från den samhällsliga verkligheten.⁵⁴

Kommunitarismen nöjer sig inte med liberalismens beskrivning av frihet där ansvaret ligger hos individen. Istället ska institutionerna i samhället *aktivt* medverka till att trygga människors frihet i praktiken. ”Skolan skall därför stötta elevernas utveckling av en sådan karaktär som är både medel och mål för att realisera det goda livet.”⁵⁵ Detta ger en *positiv syn på frihet* som också innebär en solidarisk tanke om att aktivt stötta mindre gynnade medborgare i samhället.

Om liberalismen är förnuftsstyrd och rationell ut i fingerspetsarna så är kommunitarismen mer känslodrivnen och stödjer sig på dygder och traditioner. ”Lärare kan därför inte nöja sig med att endast förmedla kunskap, utan måste i någon mening själv vara ett moraliskt föredöme, och förkroppsliga de dygder som skall förmedlas.”⁵⁶ Detta går i samklang med Lpo 94: s tankar om att aktivt stötta eleverna till demokratiska samhällsmedborgare och deras personliga frihet.

Liberal etik kritiseras också på grund av konsekvenserna med ett strängt individualistiskt förhållningssätt, dvs. att vissa grundläggande etiska perspektiv, så som förhållandet mellan grupper och mellan grupp och individ, går om intet. Liberalismens blinda tro på det abstrakta och det individualistiska görs på bekostnad av solidaritet som kommunitaristerna ser som ett högre värde och bör, enligt dem, åtminstone få samma status som individuella rättigheter i läroplanen.

4.3 Postmodernism

Postmodernism är ett mångtydigt begrepp som definieras på olika sätt beroende på vem du talar med. För att det inte ska spreta för mycket tar jag avstamp i en av förgrundsgestalterna inom postmodernismen, nämligen Michel Foucault. Enligt honom är människan fångad i ett samhällssystem och därmed en ofri varelse. Det är inte heller någon idé att leta efter människans inre väsen eller natur, eftersom människan är ”konstruktion som hålls vid liv av den diskurs som

⁵³ Sigurdson (1995) s. 31

⁵⁴ Liedman (2000) s. 28

⁵⁵ Sigurdson (1995) s. 83

⁵⁶ Sigurdson (1995) s. 90

går under namnet 'antropologi''⁵⁷. Detta ingår i tesen om *människans död*⁵⁸ som är en av tre teser inom postmodernismen.

Tes nummer två - *historiens död*⁵⁹. Som namnet – postmodernism – implicerar, finns det kritik mot moderniteten och liberalismen och dess utvecklingstankar. ”Varje form av enhetlighet, riktning eller meningsfullhet som kan finnas i historien är människans egen konstruktion.”⁶⁰ I motsats till liberalismen och moderniteten saknar postmodernismen tron på att förnuftet och vetenskapen ska forma civilisationen och upprätta individens frihet. Enligt Brodin & Lindstrand menar postmodernismen att vi har nått toppen på civilisationen och vi är nu på väg utför, i riktning mot apokalypsen. Ursprunget till denna framtidstro ligger i förlusten av tron på fasta värden, utsuddade gränser och den osäkerhet som det för med sig.⁶¹ Skolans visioner anses vara pinsamma och tron på gemensamma moraliska värden tycker de är skrattretande och de romantiserar hellre över vad som har varit.⁶²

Och när vi talar om värden och moral kommer vi in på tes nummer tre - *metafysikens död*⁶³. Den innebär att det inte finns ”absoluta värden, ingen objektiv moral, ingen universell etisk kodex utan enbart sociala konventioner och värden som har utvecklats i samspelet mellan människor i olika sociala grupper.”⁶⁴ Ett exempel är den befintliga Läroplanen som främst anses vara liberal i sin framtoning men som av postmodernismen anses vara överflödigt, eftersom värdena är irrelevanta på grund av det absolutistiska synsättet.⁶⁵

Postmodernister hävdar att tron på en gemensam värdegrund och absoluta förhållningssätt är naiv. Postmodernisterna håller sig kritiska till kommunitarismen och dess dröm om homogena och enhetliga samhällen. Man bör snarare se världen och samhället som byggt på fragmentarisk gemenskap. Skolans visioner om de grundläggande och gemensamma värdena är enligt postmodernisterna meningslösa. Skolans roll har snarare kommit att innebära normalisering och dold disciplinering. Men makten till förändring finns inte hos staten, kommunen eller ens den enskilda skolan. ”Makten finns i relationerna mellan människor, på micronivå, som Foucault

⁵⁷ Sigurdson (1995) s. 65

⁵⁸ Sigurdson (1995) s. 62

⁵⁹ Sigurdson (1995) s. 62

⁶⁰ Sigurdson (1995) s. 62

⁶¹ Brodin & Lindstrand (2004) s. 31-33

⁶² Brodin & Lindstrand (2004) s. 31-33

⁶³ Sigurdson (1995) s. 62

⁶⁴ Orlenius (2001) s. 38

⁶⁵ Orlenius (2001) s. 39

skulle säga.”⁶⁶ Därför är inte svaret att radikalt ändra läroplaner eller lärarutbildningar utan det handlar, enligt Foucault, snarare om en extrem individualisering och att man ska bryta sig ur den konventionella moralen. Individen ska konstitueras sitt egna moraliskt subjekt genom att forma sitt liv som ett konstverk, förklarar Foucault.⁶⁷

Cleo Cherryholmes är en amerikansk statsvetare med utbildning och läroplansfrågor som specialitet. Han talar om diskursiv praktik som är grundad i Foucaults idéer och innebär att man riktar uppmärksamheten till faktiska talhandlingar.⁶⁸ Intressanta frågor i sammanhanget är begreppens, idéernas och teoriernas ursprung? Hur produceras/reproduceras de? Varför är de auktoritativa? Vilka maktarrangemang stödjer de?⁶⁹

”Kunskap är relativ i förhållande till bestämd kontext.”⁷⁰ Därför förespråkar Cherryholmes en kritisk-pragmatisk läroplan i postmodern tappning. Han har ett starkt maktkritiskt förhållningssätt och menar att utbildning kan förändra maktstrukturerna om man bara ger den möjlighet.⁷¹

⁶⁶ Sigurdson (1995) s. 73

⁶⁷ Sigurdson (1995) s. 73

⁶⁸ Stensmo, Christer (1994) *Pedagogisk filosofi – En introduktion*, Lund, Studentlitteratur s. 188-196

⁶⁹ Brodin & Lindstrand (2004) s. 34

⁷⁰ Brodin, Jane & Lindstrand, Per – *Perspektiv på en skola för alla*, Studentlitteratur (2004) s. 34

⁷¹ Stensmo (1994) s. 188-196

5. Studiens design

Uppsatsen är i grunden en fallstudie som dock innehåller viss jämförelse mellan respondenternas svar, dvs. värderingar av flera analysenheter som enligt Eliasson m fl. innebär att det inte handlar om en renodlad fallstudie. Den är också jämförande i det hänseendet att jag undersöker förhållandet teori-praktik, alltså att respondenternas svar ställs emot tidigare forskning och de teoretiska utgångspunkterna, som ger mig möjlighet att dra slutsatser. Ändå är det till syvende och sist endast en enda skola som undersöks och där endast sex stycken lärare.

På grund av uppsatsens karaktär och bristande externa validitet har jag inga ambitioner om ett generaliserbart resultat. Men med hjälp av beskrivna tillvägagångssätt hoppas jag däremot på en god intern validitet. Utgångspunkten är att uppsatsens skall var teorikonsumerande eftersom fallet står i centrum. Tanken är att jag med hjälp av existerande teorier och förklaringsfaktor ska kunna beskriva, hitta samband och viss mån förklara skeendena i just det här fallet.⁷² Jag kommer inte att utgå ifrån någon klar hypotes utan jobbar explorativt, vilket innebär att strukturerna är en aning lösa för att på bästa sätt kartlägga ett problemområde.⁷³

5.1 Metod

Med utgångspunkt i uppsatsens syfte väljer jag att använda mig av samtalsintervjuer som metod. Jag har övervägt alternativen men kommit fram till att dessa inte skulle lyckas nå ända fram. Anledningen är samtalsintervjuers styrka (som samtidigt är alternativens svaghet), nämligen chansen till samspel, eller som Esaisson m. fl. beskriver det: ”möjligheten till interaktion mellan forskare och intervjuperson.”⁷⁴ Det är speciellt viktigt när det ”rör relativt komplicerade antaganden om människors tänkande eller sätt att vara”⁷⁵, vilket jag tycker är påfallande i min studie. Jag kan med samtalsintervjuer, lättare än med andra metoder, ställa följdfrågor och skapa förutsättningar för att få en tydligare bild av respondentens svar, åsikter och upplevelser. Just upplevelser är ett nyckelbegrepp inom samtalsintervjuer. Det innebär att jag som forskare främst är intresserad av hur respondenten upplever sig själv och sin omgivning. Verkligheten må vara en annan, men den personliga upplevelsen är fortfarande intressant.

⁷² Esaiasson, P, Gilljam, M, Oscarsson, H & Wängnerud, L (2003) *Metodpraktikan – Konsten att studera samhället, individ och marknad*. Upplaga 2, Stockholm, Norstedts Juridik AB s. 40

⁷³ Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Lund, Studentlitteratur s. 94

⁷⁴ Esaiasson m fl. (2003) s. 279

⁷⁵ Esaiasson m fl. (2003) s. 283

5.2 Urval

Det empiriska materialet består av sex stycken semistrukturerade intervjuer. Skolan som är underlag för studien är utvald efter vissa premisser. Till att börja med är skolan vald efter principen om intensitet i urvalet. Detta innebär att jag väljer fall där det finns erfarenhet och kunskap om just mitt forskningsproblem.⁷⁶ Och eftersom jag är intresserad av sociala faktorer och dess påverkan vill jag undersöka förhållandena i en skola som uppfattas som starkt påverkad av social miljö. Den utvalda skolan ligger därför i en av Göteborgs mest segregerade stadsdelar och detta gäller segregation på både kulturellt och ekonomiskt plan eller om man så vill - etniskt och klassmässigt. För att tydliggöra så är det fortfarande lärarna som är mina analysenheter men eleverna och deras hemförhållanden är viktiga utgångspunkter både för lärarnas arbete och för denna uppsats.

Urvalet inom fallet (dvs. utvald skola) har jag försökt att göra med utgångspunkt av maximal variation.⁷⁷ När jag kontaktade skolan i fråga bad jag därför om att få intervjuva lärare med olika bakgrunder, olika lång erfarenhet av läraryrket, olika kön och att de undervisade i olika ämnen. Genom bifogad tabell över respondenterna kan man utläsa att önskingarna blev någorlunda tillfredsställda. Jag anser det vara viktigt med variation hos respondenterna eftersom jag då kan få med olika aspekter av undersökta fenomen. Jag kan också söka efter gemensamma mönster som då blir oberoende av respondentens preferenser, vilket gör att jag kan dra slutsatser på ett mer trovärdigt sätt.

5.3 Operationalisering, reliabilitet och validitet

Enligt Trost blir det ”en smula egendomligt att tala om reliabilitet eller tillförlitlighet vid kvalitativa intervjuer.”⁷⁸ Detta gäller även validitet enligt samma författare. Anledningen är att begreppen traditionellt tillhör den kvantitativa metodologin och svåra att översätta. Men för att stärka reliabiliteten ska man vara medveten om sin egen förförståelse och hur den spelar in på resultatet. Min medvetenhet om problematiken samt ambitionen att vara neutral och opartisk skapar bättre förutsättningar för både reliabiliteten och validiteten. Av samma anledning kommer teorierna och den tidigare forskningen att användas som analysinstrument och min egna godtyckliga tankar ska få så lite utrymme som möjligt. Här kommer operationaliseringen in i

⁷⁶ Esaisson m fl. (2003) s. 288

⁷⁷ Esaisson m fl. (2003) s. 288

⁷⁸ Trost, Jan (2005) *Kvalitativa intervjuer*, 3:e upplagan, Lund, Studentlitteratur s. 112

bilden. Avgörande för validiteten är att det finns en tydlig koppling mellan de teoretiska utgångspunkterna och det empiriska materialet. För att jag ska mäta det jag vill mäta krävs att jag använder den tidigare forskningen och teorierna så att det fungerar i praktiken, vilket innebär applicering av invecklade och abstrakta teorier på en praktisk och konkret kontext. Detta för att sedan få ut tydliga resultat som stämmer överens med uppsatsen syfte och forskningsfrågor.⁷⁹

Det viktigaste verktyget för att åstadkomma detta är intervjuguiden och därför krävs väl övertänkta och, för studien, relevanta frågor som är direkt kopplade till de teoretiska utgångspunkterna och den tidigare forskningen. Kopplingarna ska ge förutsättning för god stringens i arbete och hjälpa mig att på ett smidigt sätt knyta resultatet till forskningsfrågorna. För tydlighetens skull är intervjuguiden indelad i tre avdelningar. De inledande frågorna syftar till att få en bild av respondenten och dennes bakgrund. Därefter behandlar jag två teman som genomsyrar arbetet och är kopplade till studiens syfte, nämligen Social bakgrund och De grundläggande värdena.

Med hänsyn till reliabiliteten får intervjuguiden inte innehålla ledande frågor och jag som intervjuare måste hålla mig saklig och värderingsfri. Det gäller även i transkriberingen som är ett avgörande steg för att göra en korrekt analys. Jag ämnar hålla mig konsekvent till intervjuguiden och ställa samma frågor till alla respondenter. Skillnader i turordningen kan förekomma på grund av hur intervjun gestaltar sig, men de ska inte ha någon betydelse för resultatet. Uppföljningsfrågor ska undanröja missförstånd och otydligheter.

Vidare tog intervjuerna mellan 15 och 45 minuter att genomföra och bandades vilket gör att det finns möjlighet för mig att gå tillbaka och kontrollera samtalet om det skulle uppstå oklarheter. Det innebär även att utomstående kan kontrollera innehållet vilket borgar för intersubjektivitet.⁸⁰

⁷⁹ Kvale (1997) s. 214

⁸⁰ Kvale (1997) s. 65

6. Resultat och analys

Min uppgift är nu att analysera resultatet av min undersökning. Resultatredovisningen kommer att te sig ganska fri i sin form. Jag kommer att leta efter resonemang som relevanta för uppsatsens syfte och frågeställningar. Strukturen skapas av härledning till de teoretiska utgångspunkterna - Liberalism, Kommunitarism och Postmodernism. Dessa blir mina verktyg för analysen och skall skapa ordning i kaoset. Jag kommer också att använda den tidigare forskningen för att peka på intressanta samband. För att tydlighetens skull har jag kursiverat respondenternas uttalanden.

6.1 Bakgrundens betydelse i En skola för alla

Som exempel på bakgrundens betydelse uppmärksammar Lärare C jämlikhetsproblematiken med läxor. Med anledning av barnens olika sociala bakgrunder ges olika förutsättningar för läxhjälp i hemmet. Lärare C förespråkar läxhjälp i skolan, *”så att alla får lika mycket hjälp.”* *”Det är skolans uppgift.”* Hon menar att på det viset ges alla samma förutsättningar oberoende hemförhållanden. Lärare C:s resonemang betyder att läxor strider emot visionerna om jämlikhet och likvärdighet i En skola för alla, eftersom välutbildade föräldrar har större möjligheter att hjälpa sina barn, vilket skapar snedfördelning. Att motverka dessa orättvisor och fungera som en neutraliserande arena är just vad bland annat Rawls och Åberg m. fl. anser vara ett av skolans viktigaste uppdrag.

Lärare E kompletterar den bilden genom att beskriva hur det kan se ut hemma hos vissa elever. *”De som är äldst hemma får ta hand om sina småsyskon och kanske till och med ibland blir sjukanmälda för att vara hemma för att ta hand om småsyskon.”* Uttalandet tydliggör relationen mellan social miljö och skolresultat och i förlängningen livschanser. Lärare E ser generella skillnader mellan elever vars föräldrar har högre utbildning än de som inte har det. Detta *”gäller studieresultat, prestation, motivation och stöd hemifrån.”* Lärare E fortsätter:

Något som jag tycker märks tydligt är just motivationen att lära sig, varför man vill lära sig, vad man har för framtidsdrömmar. De som har lite tydligare mål, de tar större ansvar för sin egen utbildning.” *”De ser helheten och förstår skolsystemet på ett helt annat sätt.”* *”Att förstå vad skolan är.*

Påståendet bekräftas också av Lärare A: *”Man märker att de som har högutbildade föräldrar är mer motiverade. De har mer press på sig.”* Beskrivningarna skulle Bourdieu förstå som beroende av kulturellt kapital och hur detta reproducerar den befintliga snedfördelningen. Liberalen Rawls skulle förespråka selektiva åtgärder som ingår i vad han kallar för kompensationsprincipen. Tanken är alltså att lägga större resurser på de mindre gynnades utbildning än på de mer gynnade. Robert Eriksson förespråkar också selektiva åtgärder men menar att det krockar med visionerna i *En skola för alla*. *”Just det viktiga och legitima kravet att alla skall behandlas lika oberoende av socialt ursprung kan paradoxalt nog motverka möjligheterna att minska den sociala bakgrundens betydelse för social rörlighet och selektion i skolan.”*⁸¹ Visionen om likvärdighet betyder alltså att snedfördelningen i relationen gynnade elever och mindre gynnade kvarstår.

Lärare E:s resonemang kring elevernas syn på framtiden tyder på vikten av ”rätt” inställning och förhoppning om livet, som i sin tur ger förutsättningar för bättre livschanser. En mer positiv inställning till framtiden ger fördel i sökandet. Frykman behandlar social mobilitet och elevers drömmar om framtiden. Han menar att det inte handlar om barn och ungdomars bristande hopp om framtiden. *”Snarare är det de vuxna som förlorat tron på ungdomen.”*⁸² Eleverna ges inte möjlighet att forma hopp om framtiden.

6.2 Skolans uppdrag

Lärare B beskriver sin syn på skolans uppdrag:

Det handlar om att ta hand om ungarna, att förvara dem, så de har någonstans att vara om man ska vara krass. Det handlar om folkskoletänkandet om fostran till ansvarstagande samhällsmedborgare.

Förvaringstankarna känns igen ifrån Illich och den dolda läroplanen. Syftet är enligt honom att hålla barnen från gatan och att förbereda dem för ekonomins krav på disciplin och hierarki. Disciplinering är Foucaults och postmodernismens slagord för vad de anser vara skolans ”egentliga” uppdrag. Foucaults utgångspunkt är självbehärskning hos eleven som skall mynna ut

⁸¹ Åberg m. fl. (1992) s. 27

⁸² Frykman (1998) s.44

i disciplinerade samhällsmedborgare i maktens tjänst. Alltså blir skolan är ett maktinstrument och kunskap blir kontroll.

Lärare A har en annan ingång *”Den viktigaste uppgiften som lärare är att eleverna ska klara målen för godkänt.”* Att poängtera de formella styrdokumentens betydelse innebär en liberal tolkning av skolans uppdrag. Nu är det emellertid så att Lärare A endast ser måluppfyllelse som ett byråkratiskt och formaliserat krav på lärarna och skolan, som främst syftar till att ge skolan positiva siffror i den statistiska redovisningen. *”för ingen vill ju vara ”Sveriges sämsta skola”⁸³.*

Men politikernas och skolledares jakt efter goda siffror skapar andra problem, enligt Lärare A. *”Man glömmer bort varför det är frånvaro.”* Därför har Lärare A en annan, mer personlig, hållning angående skolans centrala uppgift, som handlar om skolan som trygghetsförmedlare. *”...utan trygghet finns ingen möjlighet till kunskap”⁸⁴.* Läroplanen beskriver skolans skyldighet gällande trygghet enligt följande: *”Personlig trygghet och självkänsla grundläggs i hemmet, men även skolan har en viktig roll därvidlag.”* *”Skolan skall sträva efter att vara en levande social gemenskap som ger trygghet...”* Lärare A menar att skolan fungerar som fristad för vissa elever. *”Många vill inte gå hem när skolan är slut för dagen.”* Det kan enligt honom bero på hemmaförhållanden, så som trångboddhet och plikter gentemot familjen. Lärare B bekräftar resonemanget. *”Alla elever här är väldigt beroende av att man har en relation till dem.”* Detta på grund av att eleverna behöver en plattform som är skild från hemmiljön. Lärare E talar också om skolan som en *”frizon”* och att de strukturer som finns där är väldigt viktiga för eleverna. Hon talar om en oro som uppkommer på skolan inför lov. Eleverna känner sig otrygga och osäkra när de rutiner som finns på skolan försvinner.

Det ovanstående resonemangets formuleringar, så som *”gemenskap”, ”gemensam plattform”, ”personlig relation mellan lärare och elev”,* vrider synen på skolans uppdrag från en formaliserad liberalism till ett mer kommunitaristiskt förhållningssätt.

Lärare D är den enda av respondenterna som förespråkar kunskap före fostran. *”Jag tycker ju att kunskapsmålen är de viktigaste bitarna.”* *”Skolan är det enda stället där de får kontakt med kunskap.”* Att kunskap, snarare än fostran, ska borga för en god utveckling för eleven måste närmaste tolkas som en liberal ståndpunkt. Det innebär att eleven skall förses med verktyg att

⁸³ Lärare A

⁸⁴ Lärare A

forma sin identitet. Dock ska det ske enligt elevens fria vilja. Läraren skall endast ge individen möjligheterna, att gå längre skulle innebära en kränkning av frihet och integritet.

Lärare C är den som är mest polemisk i frågan. *”Jag tycker att uppfostran är viktigare än kunskapen för att alla är olika intresserade av kunskaperna och alla når olika framgång, men uppfostran påverkar alla människor.”* Resonemanget skulle kunna tolkas som att uppfostran är viktigare än kunskap eftersom kollektivet och samhället drabbas av icke uppfostrade människor medan bristande kunskaper ”endast” drabbar individen. Det stämmer också överens med övriga svar som Lärare C gav. Hon är inne på kommunitaristiska synsättet och tycker att individualiseringen har gått för långt inom både skolan och samhället. Det har, enligt Lärare C, gått utöver ”solidariteten” och ”medmänskligheten”.

6.3 Lärarrollen

I Lpo 94 beskrivs hur undervisningen ska bedrivas. *”Det är inte tillräckligt att i undervisningen förmedla kunskap om grundläggande demokratiska värderingar.”* Det betyder att läraren aktivt måste hjälpa eleverna att tillgodogöra sig de grundläggande värdena, både för individens egen skull men också för samhället i stort. Detta är en kommunitaristisk syn på hur kunskap bör förmedlas. Detta syns även i praktiken. Lärare A säger: *”Man försöker föregå med gott exempel.”* Vilket implicerar att läraren inte bara berättar hur man borde gå tillväga utan också förmedlar genom aktiva handlingar.

Lärare B tar kulturkrockar som exempel. Vid konfrontationer med somaliska barn blev det missförstånd på grund av skild syn på vad som är ett lämpligt bemötande av vuxna. Lärare B säger att man i Sverige bör ha ögonkontakt vid samtal. De somaliska barnen tittade istället ner i golvet. *”Det är respektfullt att när en äldre pratar så tittar man inte dem i ögonen utan man tittar ner.”* Exemplet påvisar ett kulturellt missförstånd där både lärare och elev lärde sig genom att göra ”fel”, eller vad respondenten kallar för *”learning by doing”*. *”Och för att göra rätt så fick de göra fel.”* Med hjälp av aktiva handlingar och tydligt ställningstagande korrigerades felen och både lärare och elev kommer ut klokare på andra sidan. Det nämns även att skolan anordnar temaveckor där FN:s Barnkonvention står i centrum. Det innebär en aktiv kommunitaristisk handling från skolans sida för att göra barnen medvetna om sina rättigheter.

Två av respondenterna berättar om Livskunskap, vilket är ett relativt nytt ämne i skolan och som bland annat tar upp värdefrågor. Med hjälp av respondenternas beskrivning förstår jag

införandet av Livskunskap som kommet ur ett kommunitaristiskt tankesätt. Det är helt ämne som är utformat för att direkt och aktivt förmedla dygder som ska vara karaktärsdanande. Lärarens roll som kulturförmedlare markeras och lärarnas syn på värdena blir väldigt avgörande för vad som förmedlas. Liberalen borde ställa sig kritisk till förfarandet och åberopa kränkning av individens integritet. Utrymmet för individen att skapa sig en egen uppfattning förminskas och andras inflytande kommer att gå ut över individens frihet. Postmodernisterna skulle se det som ett ämne med direkt koppling till disciplinering.

6.4 Värdegrunden

Vid granskning av respondenternas utsagor märker man ganska snart hur starkt präglade lärarna är av de grundläggande värdena och att de accepteras som självklara. *"Det säger sig självt."* *"Alla de grejerna genomsyrar allt man gör i skolan. Skolan är uppbyggd på det sättet."*⁸⁵ Lärare D anser att värdena *"... är inget att pruta på!"* Han anser att värdena är ytterst relevanta och att de fungerar att använda i praktiken. Dock är han inte nöjd med resultatet. På frågan om Lärare D tycker att lärarna har lyckats förmedla värdena till barnen så säger han: *"Nä, det har vi nog misslyckats med, även om vi försöker. Men eleverna påverkas nog också mycket av sin a hemmiljöer där."* Detta tyder på ett visst glapp mellan teori och praktik, men också ett allvarligt problem eftersom Lpo 94 är väldigt tydlig med att värdena skall förmedlas till eleverna. Även lärarna är ytterst måna om att just forma eleverna till ansvarstagande demokratiska medborgare, vilket blir svårt om inte värdena förmedlas på ett korrekt sätt.

Han menar vidare att åsikterna kring värdegrunden inte skiljer sig åt mellan lärare. Detta kan tolkas som att alla lärare erkänner och arbetar efter vad de anser vara en legitim värdegrund. Men det kan också tolkas som att alla lärare har samma syn på vad värdena innebär, vilket är mer kontroversiellt och det stämmer inte heller enligt min undersökning eller med den tidigare forskningen.

Lärare B saknar en pedagogisk diskussion med problematisering kring baskunskaperna – vad behöver eleverna ha med sig i ryggsäcken? Resonemanget har stöd i Lpo 94. *"Skolans uppdrag att främja lärande förutsätter en aktiv diskussion i den enskilda skolan om kunskapsbegrepp, om vad som är viktig kunskap idag och i framtiden och om hur kunskapsutveckling sker."*⁸⁶ Lärare B

⁸⁵ Lärare A

⁸⁶ Lpo 94 s. 6

menar att fokus snarare hamnar på kepsfrågan än demokratiska frågor. Hon anser att de byråkratiska och liberala kraven, som att uppnå målen för godkänd, samt styrning uppifrån i form av politiker m fl., görs på bekostnad av vad som verkligen är viktigt. Postmodernisterna skulle vara strängt kritiska till naiviteten i respondenternas liberala, formaliserade och okritiska syn på läroplanen.

6.5 Individualisering och disciplinering

Lärare E pratar om elevens okränkbarhet och om vikten av en plattform och en gemensam syn på de grundläggande värdena är förutsättning för individens skydd. *"Det är okej att tycka och tänka precis vad som helst, men man kan inte yttra vad som helst."* Allt är okej *"så länge man inte kränker någon annan."* För att veta hur man ska förhålla sig till dessa frågor behövs en grund att stå på, enligt Lärare E och menar *"att då finns det här gemensamma som någonting att utgå ifrån."* Resonemanget är tydligt liberalt i dess individcentrering, men kanske framförallt i sin betoning på den negativa friheten. Utgångspunkten är individen och hur denna ska försvaras från kränkning.

Vid frågan om skolans och värdegrundens disciplinerande roll säger sig Lärare E vara skeptisk till begreppet – disciplinering, men menar att det behövs ordning för att kunna arbeta. Även här krävs en plattform för att kunna diskutera värderingsfrågor, om hur man förhåller sig till, och lyssnar, på andra. *"Ramar och strukturer är ju viktigt"* Lärare E har en skeptisk inställning till tanken om En skola för alla. Några kommer alltid att falla utanför systemet, menar hon. Vilket inte betyder att hon inte står för visionen utan snarare att hon ser den som en aning utopisk i sin karaktär, *"Men man kanske kan anpassa så det blir bäst för de flesta."* Tanken tyder på en liberal syn som mest liknar utilitarismen med sin nyttomaximeringsprincip. Det innebär ett pragmatiskt förhållningssätt där flertalet gynnas, men ofta på bekostnad av andra. Det råder ingen tvekan för Lärare D att disciplinering ingår i skolans uppdrag. Han är dock bekymrad över situationen. *"Jag tycker att skolan har misslyckats med disciplineringen. Detta gäller hela skolsystemet."* Han tycker i och för sig att just denna skola har klarat sig bättre än andra. *"Så det visar att vi jobbar mycket med värdegrunder."* Lärare A är inte lika övertygad om skolans disciplinära uppdrag. Han beskriver en svaghet med visionen om En skola för alla. *"Problemet blir ju då att man måste normalisera alla, om alla ska med."* Vilket tyder på en postmodern insikt där likvärdighet innebär likriktning och samhällelig disciplinering.

7. Slutsatser och diskussion

Enligt den tidigare forskningen grundar sig Lpo 94 i en liberal tradition.⁸⁷ Sigurdson nyanserar bilden en aning när han beskriver värdena som ”liberal-kommunitarism” eller ”kommunitarism-liberalism”.⁸⁸ Hur väl stämmer då detta överens med min undersökning?

Vad gäller en gemensam värdegrund är respondenterna rörande överens. ”I ett fungerande och demokratiskt samhälle så måste vi ha vissa grundvärderingar som vi är överens om.”⁸⁹ Ovanstående citat sammanfattar lärarnas konsensus i frågan. Postmodernismens relativism verkar inte har slagit rot hos dessa lärare. Metafysiken har inte dött som postmodernisterna vill låta påskina. Lärarna anser att värdena är relevanta och bör vara gemensamma både för skolan och för resten av samhället.

Om vi därmed kan bortse ifrån postmodernismen lämnar det oss att utröna huruvida det är en strikt liberal eller en strikt kommunitaristisk syn. Frågan är komplex men efter viss kontemplation sällar jag mig till Sigurdsons kompromiss dvs. en blandning mellan liberalism och kommunitarism. (Möjligen med en liten övervikt åt kommunitarismen i vissa frågor.) Jag grundar det bland annat på svaren angående den stora konflikten mellan liberalismen och kommunitarismen, nämligen individualiseringen. Där finns ingen tydlig linje åt den ena eller den andra riktningen. Någon av respondenterna lutar å det ena hållet och en annan åt det andra hållet, men tillsammans hamnar de i gråzonen mellan liberalism och kommunitarism.

Jag vill påstå att Orlenius uppfattningen rörande skolans uppdrag som framförallt kvalificerande skiljer sig från mitt resultat. Fokus hos respondenterna ligger istället på socialisation och skolans roll som social träffpunkt och trygghetsförmedlare. Det handlar i stor utsträckning om att jobba upp ett förtroende och skapa goda relationer mellan lärare och elever. Det är endast en respondent som anser att kvalifikation bör gå före socialisation. Anledning till att det här fallet skiljer sig från det generella är oerhört svårt att fastslå. Möjligtvis kan det bero på den speciella sociala kontexten. Det tydligt segregerade område som skolan ligger i kanske kräver fokus på socialisering och därför kommer kunskapandet i andra hand.

Ett resonemang som finns med i flera av respondenternas uttalanden angående skolans uppdrag är skolan som trygghetsförmedlare. Om eleven känner otrygghet på grund av hemmaförhållandena är det problematiskt i sig. Läger man därtill en otrygg miljö i skolan så

⁸⁷ Se bland annat Orlenius (2001)

⁸⁸ Sigurdson (1995) s. 90

⁸⁹ Lärare F

saknar snart barnet all möjlighet till ett accepterbart liv. I förlängningen innebär en ökad otrygghet också en ökning av andra problem. Möjligen skulle problematiken kunna ses som resultat av individualiseringens effekter i samhället. Å ena sidan skapar den individens autonomi, å andra sidan innebär det ett avståndstagande mellan individer. Människan förväntas att ta självständiga och fria beslut och även stå till svars för konsekvenserna. Individen har de samhällseliga institutionerna till sin hjälp, snarare än direkta mellanmänskliga kontakter. Det liknar Giddens resonemang kring den nya individualismen som han kallar för ”institutionaliserad individualism”. Skolan och andra institutioner har tagit över den rollen som familj, släkt och vänner tidigare stod för.

Individualiseringens negativa effekter är ett av kommunitarismens starkaste argument i kritiken mot liberalismen. Individen är ingen ”atom”. Den kan inte stå helt fri ifrån resten av samhället. Det finns ett beroende mellan individer och mellan individer och kollektiv. Människor kan inte utveckla sin fulla potential på egen hand, anser Taylor.⁹⁰

Det finns svagheter i visionen om En skola för alla som understryks av respondenterna. Målen i styrdokumentet är samma för alla oavsett förutsättningar. Det gäller den som är född i Sverige och har gått i skolan sen ettan. Men det gäller även de som kom till Sverige vid femton års ålder. En skola för alla innebär likriktade krav på eleverna. Men en alltför stark likriktning torde vara förödande för individens frihet och inkräktande på individens integritet. Därmed ser jag en konflikt mellan En skola för alla och den liberala individualismen. Konflikten liknar det som Persson beskriver som skolans motsägelsefulla roll, nämligen att skolan ska verka för likvärdighet samtidigt som den ska vara öppen för mångfald.

Konflikten finns också med i lärarnas resonemang kring individ och kollektiv. Det finns en uttalad önskan på skolan att nyanlända elever ska integreras med en klass per omgående. I praktiken krävs särlösningar för att stötta eleven, framförallt språkmässigt. Särlösningar beskrivs dock som något nödvändigt ont. Respondenterna påpekar en viss stigmatisering av eleverna som får extra stöd. Det skapar ett utanförskap och stöttandet av individen kan i vissa fall verka utpekande och snarare stjälpa än hjälpa.

Respondenterna gör tydligt att språket är avgörande för elevernas skolgång. Det blir väldigt påtagligt eftersom den undersökta skolan till största delen frekventeras av elever med ett annat förstaspråk än svenska. Bernsteins idéer om språkets betydelse och Hundeides intersubjektiva

⁹⁰ Sigurdson (1995) s. 32-39

koder gör sig därför gällande och det på ett ytterst konkret sätt. Det handlar inte om marginella skillnader mellan socialgrupper utan om direkta språkliga hinder. Även om eleverna lyckas lära sig svenska blir den ofta klassad som så kallad ”invandrarsvenska”. Min övertygelse är att det språk som skapas i segregerade områden, med lite andel svenskfödda, inte premieras av samhället utanför dessa sammanhang. Jag tänker mig att bristande språkkunskaper kommer att mynna ut i social problematik. Ett språk som inte är accepterat, i kombination med andra faktorer, skapar fördomar och ger stigmat som är svåra att göra sig av med. Fördomar hos arbetsgivare kan resultera i arbetslöshet och utanförskap. Samband som dessa anser jag påvisar skapandet av en ny slags underklass. En underklass, som till viss del skiljer sig, men som i grunden är densamma som den vi känner från historien och som många tror att vi har lyckats bli av med. Språkproblematiken grundar sig i reproduktionen av det befintliga språket i segregerade områden. Samtidigt som språket skapas av individerna så skapas även individerna av språket, individer i den ”nya” svenska underklassen.

Undersökningen visar att det finns variation inom elevgruppen beroende på föräldrarnas utbildningsnivå. De flesta respondenterna bekräftar Ahrnes påstående angående utbildningsnivåns påverkan. Utbildningsnivån hos föräldrar bryter kulturella barriärer och ger bättre förutsättningar även om det finns många andra hinder. I vissa fall skulle man därför kunna tänka sig kulturellt kapital som en utjämnande faktor, eller kanske snarare som en assimilerande faktor. Det kulturella kapitalet kan bereda vägen in i ”svenskheten”. Bourdieu å sin sida ser tillgång till kapital som en snedfördelande kraft, vilket stämmer om ser till relationen mellan utlandsfödd med tillgång till kulturellt kapital, och utlandsfödd utan kulturellt kapital.

Jag vill vidare redogöra för några andra fenomen som dyker upp i resultatet. Bland annat får jag en viss känsla av indoktrinering av värdegrunden. Det verkar inte reflekteras så mycket över vad som egentligen står i Läroplanen. Jag förstår det som att det finns en viss trygghet i den kommunitaristiska tanken om den gemensamma plattformen. Ett postmodernistiskt förhållningssätt är i viss mån skrämmande, eftersom det rubbar gängse tankar om vår verklighet. Av den anledningen förtränger man hellre sina tvivel på värdena istället för att ta risken att tappa fotfästet i tillvaron.

Ämnet Livskunskap är intressant i sammanhanget. Ur ett postmodernt perspektiv skulle det kunna ses som ett kommunitaristiskt tillvägagångssätt att styra elevernas sätt att tänka. Disciplinering genom en gemensam värdegrund som aktivt förmedlas via Livskunskapen kan

tolkas som att ”den dolda läroplanen” har blivit betydligt synligare. Foucault skulle antagligen se det som ett försöka att hålla den gemensamma värdegrunden vid liv. Ett samhälle som är mer och mer präglad av mångkulturalismen och värdepluralism känner förmodligen ett större och större behov av gemensamma utgångspunkter. Det skulle innebära att en mer diversifierad värld resulterar i en motreaktion i form starkare styrning från samhällets sida. En reaktion helt i linje med Foucaults tankar.

Ovanstående resonemang mynnar ut i en slutsats kring studiens syfte, alltså det eventuella glapp mellan Läroplanens visioner och skolans verklighet. Frågan är inte oproblematisk och därmed blir svaret inte självklart. På ytan ser jag en koppling mellan Läroplanen och verkligheten, som förklaras med att respondenterna är bekanta med dessa värden och att det framförallt inte råder något tvivel om att de skall användas som en gemensam plattform och som utgångspunkt i läraryrket. Under ytan tonar emellertid ett glapp upp som är skapat av just den här tvärsäkerheten. Respondenterna tenderar att ta värdena för givna och förmedlingen av värdena görs relativt oreflekterat och det kritiska förhållningssättet, som vanligtvis värderas så högt, saknas. Med stöd av Orlenius vill jag återigen påpeka vikten av att ett adekvat förmedlande av de grundläggande värdena bör föregås av problematisering.

Jag tror att det i allmänhet behövs en, vad Lärare B kallar för, pedagogisk diskussion kring värdena i Sveriges skolor. Värdena är flytande och abstrakta i sin karaktär, vilket kräver egna ställningstaganden och en medvetenhet om att det kan finnas alternativa betraktelsesätt. Detta fordrar en inre dialog med sig själv för att utröna sin egen inställning. En viss skepticism mot gällande system skapar förutsättning för ett kritiskt förhållningssätt, vilket jag anser lämpligt i relationen lärare-läroplan. Vad innebär egentligen det som står i Läroplanen för mig och hur förhåller jag mig till det? Medvetna och genomtänkta ställningstaganden tror jag är en förutsättning för att lyckas med att förmedla Läroplanens visioner.

8. Litteratur

- Ahrne, Göran, Roman, Christine, Franzén, Mats (2003) *Det sociala landskapet*, Göteborg, Korpen
- Bourdieu, Pierre (1994) *Praktiskt förnuft - Bidrag till handlingsteori*, Göteborg, Diadalos
- Brodin, Jane & Lindstrand, Per (2004) *Perspektiv på en skola för alla*, Lund, Studentlitteratur
- Dysthe, Olga (red) (2003) *Dialog, samspel och lärande*, Lund, Studentlitteratur
- Esaiasson, P, Gilljam, M, Oscarsson, H & Wängnerud, L (2003) *Metodpraktikan – Konsten att studera samhället, individ och marknad*. Upplaga 2, Stockholm, Norstedts Juridik AB
- Frykman, Jonas (1998) *Ljusnande framtid! – Skola, social mobilitet och kulturell identitet*, Lund, Historiska media,
- Giddens, Anthony (2003) *Sociologi*, Lund, Studentlitteratur
- Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Lund, Studentlitteratur
- Liedman, Sven-Eric (2000) *Att se sig själv i andra – Om solidaritet*, Stockholm, Albert Bonniers
- Liedman, Sven-Eric (2001) *Ett oändligt äventyr – Om människans kunskaper*, Stockholm, Albert Bonniers
- Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94), (1994) Stockholm, Skolverket
- Orlenius, Kennert (2001) *Värdegrund – finns den?*, Stockholm, Runa förlag
- Persson, Bengt (2001) *Elevers olikheter och specialpedagogisk kunskap*, Stockholm, Liber AB
- Rawls, John (1999) *En teori om rättvisa*, Göteborg, Diadalos
- Sigurdson, Ola – *Det rätta eller det goda?* (1995) *Om liberalism, kommunitarism, postmodernism och demokratisk fostran i Lpo 94*, Pedagogiska institutionen i Göteborg
- Stensmo, Christer (1994) *Pedagogisk filosofi – En introduktion*, Lund, Studentlitteratur
- Tallberg Broman, Ingegerd, Rubinstein Reich, Lena, Hägerström, Jeanette (2002) *Likvärdighet i en skola för alla – Historisk bakgrund och kritisk granskning*, Stockholm, Skolverket
- Trost, Jan (2005) *Kvalitativa intervjuer*, 3:e upplagan, Lund, Studentlitteratur
- Wellros, Seija (1998) *Språk, kultur och social identitet*, Lund, Studentlitteratur
- Åberg, Rune (RED) (1992) *Social bakgrund, utbildning, livschanser*, Stockholm, Carlsson

9. Bilaga 1 - Respondenter

Inledande frågor:

1. Hur länge har du jobbat som lärare?
2. Vilken är din sociala bakgrund? Social klass?
3. Vilken är dina föräldrars utbildningsnivå
4. Vilken är din utbildningsnivå?
5. Vilket/vilka ämne/n har du?
6. Står du till höger eller vänster på den politiska skalan?

Lärare A

1. 1.5 år
2. Medelklass, född i Sverige
3. Varken mamman och pappan har högskole- eller universitetsexamen.
4. Lärarutbildning
5. Svenska som andraspråk och samhällskunskap,
6. Vänster

Lärare B

1. 12 år
2. Arbetarklass, född i Sverige
3. Varken mamman och pappan har högskole- eller universitetsexamen
4. Lärarutbildning plus kulturvetenskap och idéhistoria
5. Svenska som andraspråk och engelska
6. Vänster

Lärare C

1. 2 år
2. Akademikerklass, född utomlands
3. Både mamman och pappan har universitetsexamen,
4. Lärarutbildning
5. Matematik och NO
6. Vänster

Lärare D

1. 35 år
2. Lantbrukarbakgrund, född i Sverige
3. Varken mamman och pappan har högskole- eller universitetsexamen
4. Lärarutbildning
5. Svenska och matematik
6. Höger

Lärare E

1. 3 år
2. Medelklass, född i Sverige
3. Pappan har universitetsexamen. Mamman slutade efter gymnasiet.
4. Lärarutbildning
5. Svenska och svenska som andraspråk
6. Vänsterliberal

Lärare F

1. 2 år
2. Övre medelklass, född utomlands
3. Både mamman och pappan har universitetsexamen.
4. Lärarutbildning
5. Engelska och musik
6. Vänster

10. Bilaga 2 - Intervjuguide

Inledande frågor:

- Hur länge har du jobbat som lärare?
- Vilken är din sociala bakgrund? Social klass?
- Vilken är dina föräldrars utbildningsnivå
- Vilken är din utbildningsnivå?
- Vilket/vilka ämne/n har du?
- Står du till höger eller vänster på den politiska skalan?

Diskuterande frågor kring skolan kopplat till elevernas sociala bakgrund.

- Kan du se påverkan i prestationer/skolresultat på grund av social bakgrund? Språk, betyg, uppförande, föräldrars medverkan i barnets utbildning?
- I vilka situationer blir elevernas sociala bakgrund som tydligast?
- Hur behandlar du social bakgrund i undervisningen?
- Vilka förutsättningar har lärarna att jobba med fenomenet? Finns verktygen som behövs?
- Hur ska man jobba för att uppnå målen om skola för alla? Lärarnas roll och skolans uppdrag?
- Hur ser du på individualiseringen i skolan?
- Hur tänker du kring indelning av elever? Bör elever grupperas efter förutsättningar/kunskap/möjligheter?

Diskuterande frågor kring de grundläggande värdena i Lpo -94

- Vad är skolans uppdrag?
 - Arbetar du med värdefrågor i undervisningen? Hur?
 - Vad är lärarens roll och ansvar vad gäller fostran till ”demokratiskt ansvarstagande samhällsmedborgare” och hur ska man jobba för detta mål?
 - Hur ser du på lärarens ansvar kring värden som jämlikhet, tolerans, frihet, solidaritet, jämställdhet, elevens okränkbarhet, identitet, disciplinering?
 - Anser du värdena vara relevanta? Motivera? Hur använder du värdena i praktiken?
 - Hur tänker du om en gemensam värdegrund? Är det uppnåeligt? Är det ett krav?
-
- Har du något som du vill tillägga eller fråga om innan vi avslutar intervjun?